

Висновки. Отже, визначено основні педагогічні норми та вимоги, що стосуються засобів інформатизації навчального процесу у ВНЗ України.

Дослідження системи електронно-програмних засобів інформатизації навчального процесу та нормативно-правової основи їх упровадження в освітню діяльність дає змогу стверджувати, що вдосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин, а також розвиток сучасних інформаційних технологій вимагає формувати загальні норми та вимоги з урахуванням підвищення якості освіти.

Література

1. Про затвердження Порядку надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України : Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.12.2004 р. № 973 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 2. – Ст. 115.

2. Про затвердження вимог до специфікації навчальних комп'ютерних комплексів для оснащення кабінетів інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчальних закладів системи загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.05.2006 р. № 363.

3. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 20. – Ст. 134.

4. Щодо звернення особливої уваги на якість рукописів що надходять до Міністерства для надання відповідних грифів : Лист Міністерства освіти і науки від 29.03.2006 р. № 1/9-189.

5. Про затвердження Інструкції про порядок організації розробки, виробництва та доставки друкованих навчально-наочних посібників до закладів освіти та Інструкції про порядок організації розробки, виробництва та доставки демонстраційних приладів та навчального обладнання до закладів освіти : Наказ Міністерства науки і освіти від 27.02.1998 р. № 75 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 20. – С. 68.

6. Про затвердження Тимчасових вимог до педагогічних програмних засобів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2006 р. № 369.

МАТУЗОВА І.Г.

СТРУКТУРА МОДЕЛІ СИСТЕМНИХ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕКОЛОГІЧНО ВИХОВАНОГО ФАХІВЦЯ

Глобальні екологічні проблеми сучасності викликають необхідність екологічної освіти, функції якої – реалізувати ідеї еколого-інформаційного суспільства, що відроджується, та формування особистості з високим рівнем загальної й екологічної культури. Пошук людством шляхів духовного відродження та гармонії у відносинах з природою значно актуалізує проблему формування екологічної культури особистості й суспільства, а інтеграція змісту природничо-наукових і духовно-моральних складових у на-

вчально-виховному процесі стає необхідною умовою формування екологічної культури та грамотності молоді.

Проте результати детального аналізу досліджень у галузі екологічного виховання молоді показали, що сучасна система середньої та вищої освіти зорієнтована в основному на підготовку фахівців якоїсь конкретної спеціалізації: економістів, експертів, технологів тощо, а не на загальне підвищення рівня екологічної культури й духовності особистості. Вирішення проблеми науковці вбачають у взаємозв'язку процесу розвитку загальної середньої освіти з формуванням духовних цінностей як провідних компонентів змісту профільної та допрофесійної освіти. Тому, враховуючи наявність білих плям у теорії й методиці допрофесійної освіти, пов'язаних з принципами проектування духовно-розвивального змісту профільного навчання на інтегративній основі, які спрямовані на виховування в школярів моральних норм поведінки в природному середовищі, відповідальності за його стан, ми поставили завдання створити *модель системних професійно важливих характеристик екологічно вихованого фахівця*.

Значний внесок у філософське розуміння походження життя, єдності людини та природи зробили дослідження В. Вернадського, О. Гумбольда, М. Ломоносова. Вплив природного середовища на становлення духовно-моральної культури особистості визначали у своїх працях М. Бердяєв, А. Гусейнов, О. Лосєв, Д. Лихачов, Г. Сковорода, В. Сухомлинський. Науковці Н. Бібік, С. Бородавкіна, А. Букіна, А. Дрібноход, О. Захлебний, О. Плахотнік, І. Суравегіна, Г. Ткачук, В. Червонецький наголошують на необхідності екологічної освіти кожної людини, на ролі екологічного виховання в процесі формування духовної культури особистості та суспільства.

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження становлять філософські, психолого-педагогічні, культурологічні положення про духовну культуру як форму громадської свідомості; основоположні засади про розвиток екологічної культури як невід'ємної частини загальноосвітньої культури, що ґрунтуються на:

- загальнопедагогічному підході до організації навчання, освіти й виховання в єдності з природою (А. Дістервег, А. Макаренко, Г. Мор, Р. Оцен, Г. Сковорода, В. Сухомлинський);
- дидактичному обґрунтуванні інтегративного підходу до організації навчального процесу (С. Гончаренко, А. Дьомін, І. Козловська, М. Шкіль та ін.);
- ідеях про вплив екологічного виховання на розвиток особистісних професійно значущих якостей майбутніх фахівців (А. Іваненко, Т. Котик, Н. Кравцова, Н. Лисенко, Л. Плетенецька та ін.).

Мета статті – визначити та обґрунтувати системні професійно важливі характеристики екологічно вихованого фахівця.

Зміст моделі системних характеристик екологічно вихованого фахівця розроблено відповідно до цілей екологічного виховання старшокласників у процесі організації їх профільного навчання. Провідна з них – ство-

рення умов для засвоєння молоддю світоглядних цінностей, формування в кожній молодій людині достатньо високого рівня екологічної вихованості.

Як ідеальний об'єкт відповідна модель враховує системні професійно важливі характеристики екологічно вихованого фахівця, а саме: вона має три підструктури спрямованості особистості (див. рис.).

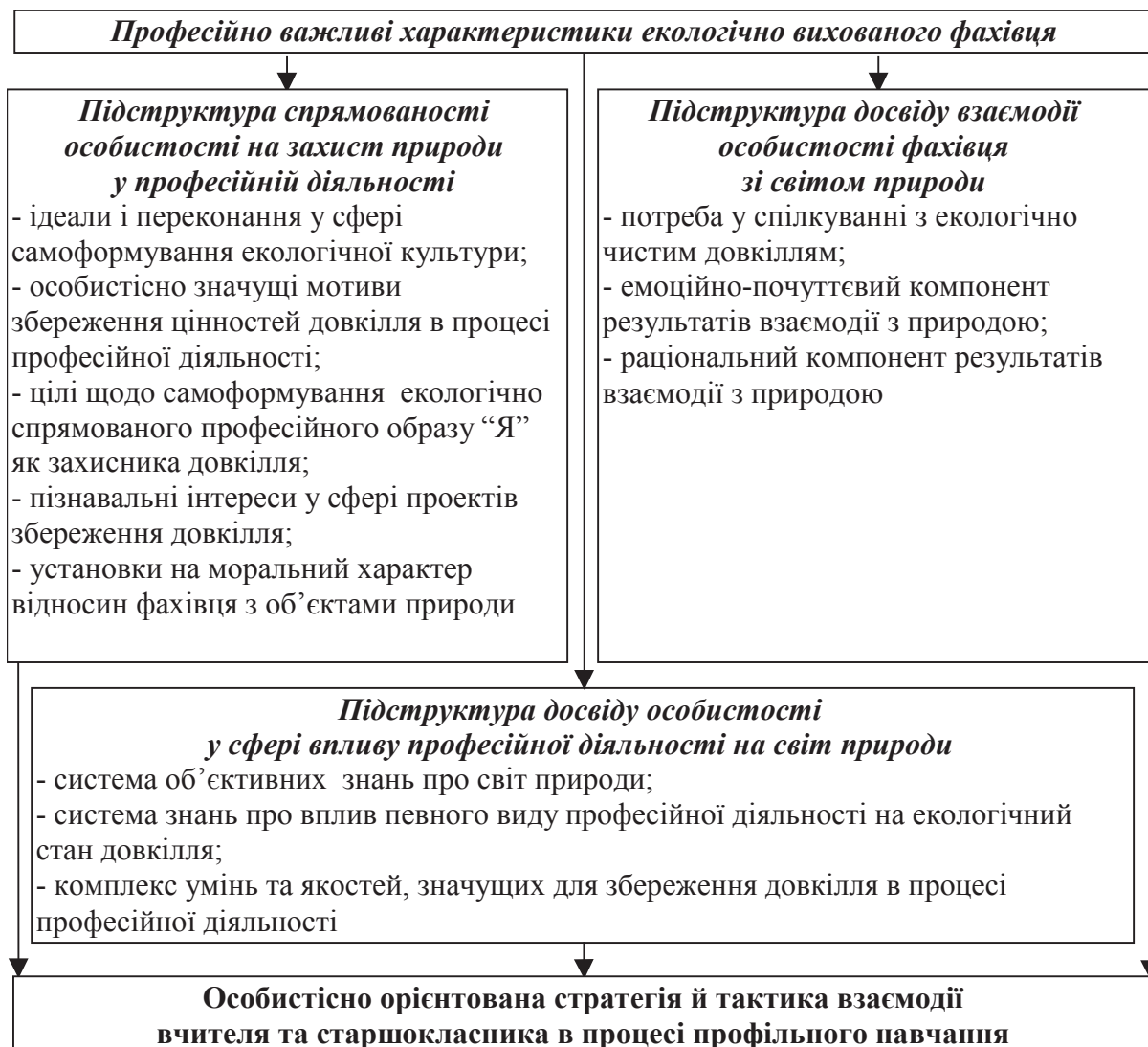

Рис. Модель системних професійно важливих характеристик екологічно вихованого фахівця

У ході проектування моделі ми виходили з таких положень:

- 1) екологічна освіта повинна сприяти формуванню таких особистісних якостей, які б звели екологічний ризик до мінімуму;
- 2) сучасні умови визначають нові вимоги до процесу екологічної соціалізації молодого покоління, тому у формуванні готовності увійти в доросле життя, у тому числі професійне, для старшокласника має значення екологічна спрямованість особистості.

Спираючись на положення, що провідним структурним компонентом особистості фахівці вважають її спрямованість, першою складовою нашої

моделі ми визначили *підструктуру I – підструктуру спрямованості особистості на захист природи у професійній діяльності*, в якій першочерговими елементами стали *ідеали й переконання у сфері самоформування екологічної культури*.

Ми визначили, що ідеалом на цьому етапі формуванні екологічної вихованості старшокласника стає Людина, яка в процесі своєї професійної діяльності захищає або відтворює природні об'єкти, Людина, яка зберігає сімейні традиції, свята, пов'язані з природними процесами, Людина, яка вміє на власному прикладі переконати в необхідності гармонійного співіснування з природою. Водночас у підлітків формується переконаність у тому, що довготривале життя в екологічно безпечному середовищі є найвищою цінністю та нагородою за екологічно спрямовані професійні дії, що гармонійне співіснування людини й природи є гарантією екологічно якісного життя.

Осмислення явищ довкілля, визначення ідеалів та переконань у сфері природозбереження, самовираження й самотворення себе як екологічно вихованого фахівця посилюють мотиваційний компонент, який є необхідним при формуванні екологічно вихованої особистості. Це можуть бути патріотичні мотиви, які виникають при спілкуванні з природою й виявляються в турботі про природу рідного краю, у конкретних справах (вичистити річку або ставок тощо) [5, с. 25–27]. Крім того, якісні зміни в розвитку самосвідомості учнів і формування в них позиції дорослої людини, пов'язані з аналізом власної поведінки та діяльності [1, с. 19–23]. Мотиви особистості, що домінують, переходять у нову якість – екологічне спрямування. Мотивація в природовідповідній діяльності екологічного змісту виступає однією з умов процесу формування вищої якості екологічно вихованої особистості – готовності до екологічної діяльності. Тож другою складовою підструктури спрямованості особистості на захист природи в професійній діяльності ми визначили особистісно значущі мотиви збереження цінностей довкілля в процесі професійної діяльності.

Спираючись на розробки науковців та власне дослідження, ми визначили такі екологічно спрямовані мотиви індивідуального професійного самовизначення, що домінують, властиві старшому підлітковому віку: інтерес до збереження свого життя в екологічно несприятливих умовах професійної діяльності; інтерес до певної професії, її місця й ролі в збереженні навколишнього середовища; результати особистої самооцінки власної відповідності вимогам конкретної професії як до людини з розвиненим екологічним світоглядом; бажання зробити практичний внесок у вирішення екологічних проблем, яке виникло за результатами емоційних переживань негативного впливу на природу; усвідомлена потреба в здатності бачити красу природних явищ, розуміти унікальність, цінність кожного з них у професійній діяльності; визначення та усвідомлення причин безвідповідальності людей як дітей природи

Наступна складова цілі щодо самоформування екологічно спрямованого професійного образу “Я” як захисника довкілля звертає увагу на про-

цес самоформування майбутнього фахівця, визначення особистістю власних цілей у природоохоронній діяльності, позиціонування себе як людини, що перетворює природу, використовує природні ресурси та відповідає за наслідки цього перетворення.

У визначенні цілей самоформування образу “Я” як екологічно вихованого фахівця головну роль набуває вибір особистої системи цінностей (абсолютних, загальнолюдських, антропоцентричних). Базовими цінностями особистості є самореалізація, задоволення, користь, індивідуальність. Формування цілей на цьому етапі – це визначення ролі своєї особистості відносно цих цінностей як захисника природи (реалізація себе як екологічно освіченого спеціаліста, природозахисника, отримання задоволення від врятування або збереження природних об’єктів, принесення користі довкіллю своєю діяльністю). Кінцеві цілі виховання можна уявити як проект екологічно вихованої особистості, розглядати її у вигляді ціннісного відношення до дійсності, а формування природозахисних позицій особистості можна взяти за загальну мету виховання. До проміжних цілей можна віднести формування в старшокласника вмінь та навичок для реалізації їх самостійної виховної діяльності.

Досліджуючи наступну складову – *пізнавальні інтереси у сфері проектів збереження довкілля*, ми визначили, що пізнавальний, або когнітивний, компонент екологічної освіти є обов’язковою умовою формування образу захисника довкілля, який дає можливість сформуванню індивідуальності особливості пізнавальних інтересів учнів.

Характерною особливістю екологічно вихованого фахівця на цьому етапі є те, що його інтереси концентруються не тільки в прагненні вивчення природних об’єктів, їх пізнання як складових навколишнього середовища, а й у виникненні зацікавленості у відповідних знаннях, уміннях, навичках щодо збереження цих об’єктів у своїй професійній діяльності, формування професійного інтересу до сучасних можливостей відтворення природи, технологічних та правоохоронних засобів природозберігання. За певними умовами (творча діяльність, профорієнтаційна зацікавленість) екологічно спрямований інтерес може перерости в професійний інтерес, який відображає безпосереднє емоційне практико-пізнавальне ставлення до професії, що за сприятливих умов переходить в екологічну спрямованість особистості на конкретну професійну діяльність [3, с. 57].

Складова *установки на моральний характер відносин фахівця з об’єктами природи* викриває одну з найважливіших педагогічних проблем – виховування в учнів стійкого переконання пріоритетності загальнолюдських екологічних цінностей над егоїстичними споживчими інтересами окремої особистості. В екологічній вихованості такого фахівця започатковані природоцентричні моральні якості, такі як почуття відповідальності за свої дії, прагнення застосувати природовідповідні знання, вміння, навички в своїй професійній діяльності. Любов, турбота, бережливість до всього живого виявлені в такого фахівця почуттям непримиренності до марнотратства природних ресурсів. В ідеалі такі моральні настанови мають стати

основою екологічної діяльності фахівців, а на попередньому етапі (етапі допрофесійної підготовки школярів) – передумовою формування в них системи екологічних і морально-екологічних понять таких етичних категорій, як відповідальність, чуйність, гуманність, бережливість, ретельність, дбайливість, раціональність.

Друга підструктура розробленої моделі – *підструктура досвіду особистості у сфері впливу професійної діяльності на світ природи* – передбачає формування в екологічно вихованого фахівця позитивного досвіду впливу на природне середовище, який складається під впливом розвитку в нього таких взаємопов'язаних систем, як системи знань про світ природи, системи уявлень про вплив конкретної професії на довкілля та системи (або комплексу) умінь і якостей, спрямованих на збереження довкілля.

Перша складова цієї підструктури – *система об'єктивних знань про світ природи* – у старшій школі визначається як основа світогляду екологічно вихованого випускника і являє собою ускладнену систему природничо-наукових екологічних знань, яка має на меті розвиток умінь аналізувати та прогнозувати проблеми довкілля, а також поширення й систематизацію інформації про вплив певної професії на навколишнє середовище. Процес формування системи об'єктивних знань про світ природи на цьому етапі ускладнюється, він стає більш професійно спрямованим і характеризується наявністю таких інформаційних елементів, як знання екологічних законів, їх ролі в суспільному розвитку; знання принципів екологічного механізму природокористування з урахуванням законів природи; загальні уявлення про засоби зниження негативних наслідків виробничої діяльності для навколишнього середовища та здоров'я людини тощо.

Наступним пріоритетним напрямом розвитку екологічно спрямованої профільної освіти ми визначили формування *системи знань про вплив певного виду професійної діяльності на екологічний стан довкілля*. Професійна освіта готує людину, яка органічно адаптована до життя в світі різноманітних зв'язків – від контактів з найближчим оточенням до зовнішніх зв'язків (мається на увазі професійна діяльність у системах “людина – людина”, “людина – машина”, “людина – природа” та інших). Майбутній спеціаліст повинен усвідомлювати зв'язок здобутих екологічних знань з характером професійної діяльності, розуміти вплив його діяльності на довкілля і, в ідеалі, бути здатним приймати найбільш раціональні конструктивні, технологічні, господарські, адміністративні рішення з урахуванням екологічних факторів.

Формування професійної компетентності фахівця здійснюється через зміст освіти, який включає в себе не тільки перелік навчальних дисциплін, а й професійні навички та вміння. Вище нами вже були визначені базові, переважно морально-етичні, якості образу захисника довкілля, але для того, щоб на практиці вирішувати технологічно-екологічні проблеми підприємства, фахівцю необхідні не тільки системні знання та відповідні морально-етичні якості, а й оволодіння ним *комплексом практичних умінь і якостей, значущих для збереження довкілля в процесі професійної діяльності*. Це

можуть бути такі якості та вміння, як визначення впливу технологій виробництва обраного напрямку на соціальний розвиток і довкілля (участь в екологічній експертизі, складання екологічного паспорту підприємства); оволодіння технологіями природоохорони та засобами зниження або знешкодження викидів виробництва в довкілля.

Як відомо, формування в підлітка відповідального ставлення до природи – це складний та тривалий соціально-педагогічний процес. В умовах середньої освіти, допрофільного та профільного навчання старшокласників він має бути спрямований не тільки на формування знань і навичок, а й на розвиток мислення, емоцій, потреб особистості, її свідомої діяльності із захисту, догляду та покращення довкілля. Тому третьою підструктурою нашої моделі ми визначили підструктуру *досвіду взаємодії особистості фахівця зі світом природи*, а її складовими – *потребу в спілкуванні з екологічно чистим довкіллям, емоційно-почуттєвий компонент результатів взаємодії з природою та раціональний компонент результатів взаємодії з природою*.

Ми розкриваємо поняття *потреби* стосовно особистості старшокласника як майбутнього екологічно компетентного фахівця, зокрема, нас цікавить суспільно-особистісний характер потреб. Потреби, за О. Леонтьєвим, “...спрямовані в майбутнє, вони є найбільш значущим критерієм розвитку особистості, який визначає її програму й, відповідно, цілі” [2, с. 18]. При цьому ми виділяємо безпосередні (базові) потреби людини (жити в сприятливих екологічних умовах, дихати чистим повітрям, вживати чисту воду та їжу) й опосередковані (усвідомлені) – отримувати різні матеріальні блага в процесі природокористування. Це екологічні потреби, в яких потреби індивіда пов’язані з потребами суспільства. Для фахівця важливим стає виникнення потреб довготривалого спілкування з екологічно чистим довкіллям у процесі його практичної діяльності та забезпечення безпечної життєдіяльності в ньому. Для цього необхідно розвивати ціннісний компонент екологічної освіти, який лежить в основі формування особистісно значущих мотивів збереження довкілля, цілей щодо формування образу захисника довкілля, пізнавальних інтересів у сфері проектів збереження довкілля.

Другою особливістю характеристики екологічно вихованого фахівця є його емоційно-почуттєве ставлення до природи, тому підструктуру досвіду взаємодії особистості фахівця зі світом природи становить ще один важливий компонент – *емоційно-почуттєвий*.

Як відомо, емоції – це специфічна форма взаємодії людини з навколишнім світом, із середовищем, спрямована на пізнання світу та свого місця в ньому через саму себе [4, с. 348]. Через свою предметну зумовленість емоції визначають спрямованість діяльності, надаючи їй чуттєвого характеру, тому визначений нами емоційно-почуттєвий компонент вважається характеристикою досвідченого спілкування з природою, бо передбачає здатність екологічно вихованого фахівця орієнтуватись на загальнолюдські цінності в ході аналізу та оцінювання подій, які відбуваються в природному середовищі, та вияв особистого занепокоєння щодо екологічних проблем.

Процес становлення емоційного ставлення до навколишнього середовища зумовлює формування мотиваційної сфери особистої участі фахівця в природоохоронних заходах. Проявом позитивного емоційно-почуттєвого ставлення фахівця до природи є переживання ним таких емоцій, як: задоволення від творчої співпраці з природою, радість від спілкування з нею, радість повноцінного життя, радість від результатів і реалізації природозахисних дій у професійній діяльності, радість від можливості застосовувати свої знання, вміння, професійний досвід у сфері захисту природи тощо.

Негативні емоції при спілкуванні фахівця з природою може викликати почуття страху, гніву, образи. Щодо страху, то він, як правило, виникає у фахівця при усвідомленні ним результатів негативного впливу забрудненого довкілля на здоров'я не тільки своїх рідних, а й усіх людей. Виникнення почуття гніву може бути пов'язане з неможливістю виправити екологічну аварійну ситуацію, покращити екологічний стан довкілля, передбачити негативний вплив виробництва на певні природні об'єкти, використати свої знання та вміння у сфері захисту природи. Образом і сором людини може відчувати від усвідомлення суперечностей з ідеологічними, моральними або естетичними принципами екологічно вихованого фахівця (відраза до себе за результати байдужого ставлення до об'єктів природи, за неможливість покращення стану екосистеми тощо; образа на осіб, які мають можливість, але не хочуть вживати природоохоронних заходів); а сором – за свої непрофесійні дії, що спричиняють пошкодження природних об'єктів, або за свою бездіяльність, коли природа потребує допомоги; сором за власну безвідповідальність за неї.

Раціональний компонент результатів взаємодії з природою пов'язаний з осмисленням старшокласником її місця й ролі в житті людей, зізнаннями ними теорії та технології практичної діяльності. Теоретична діяльність – це діяльність у сфері розробки екологічних проектів, законів, планування і прогнозування дій у природному середовищі на основі професійних та екологічних знань. Вона враховує екологічну доцільність вирішення питань, пов'язаних з природокористуванням і процесами життєдіяльності людства, потребу в збереженні захисних та реакційних можливостей біосфери, запобіганні дестабілізації середовища.

Практична діяльність полягає в активному спілкуванні особистості з природою, тобто в здійсненні нею таких дій, за яких зростання суспільного виробництва та інших видів впливу людської діяльності на природні комплекси не руйнують їх самовідновлювальний потенціал.

Висновки. Розроблена модель вказує на основні напрями, де є можливість педагогу сформулювати такі основні завдання:

- 1) формування в учнів мотивів захисту об'єктів природи, самовиховання системних якостей екологічно вихованого фахівця;
- 2) формування в учнів здатності до екологічного мислення критично осмислювати динамічну ситуацію відносин з природою;

3) включення старшокласників у суспільно корисну екологічну діяльність під час навчання та в позаурочний час;

4) орієнтація учнів на оволодіння ґрунтовними самоцінними знаннями, що сприяють глибокому усвідомленню законів функціонування біосфери та співіснування природи з людиною.

Література

1. Кобильченко В.В. Самосвідомість підлітка як важливий регулятор соціальної взаємодії / В.В. Кобильченко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 19–23.

2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

3. Пасечнікова Л.П. Технологія досягнення професійного успіху. 10 клас : навч.-метод. посіб. для вчителя / Л.П. Пасечнікова. – Х. : Основа, 2007. – 192 с.

4. Трофімов Ю.Л. Психологія : підручник / [Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю.Л. Трофімова]. – К. : Либідь, 1999. – 558 с.

5. Якиляшек В.Й. Інтегрований підхід до екологічної освіти в школі / В.Й. Якиляшек // Біологія і хімія в школі. – 1998. – № 4. – С. 25–27.

МІРОНОВА М.Ю.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ФАХОВОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Професія психолога є однією з найбільш затребуваних на сучасному етапі розвитку української держави. Вагомий внесок у збільшення кадрів з психології належить саме післядипломній освіті, яка забезпечує післядипломну перепідготовку фахівців з психології. Зазвичай післядипломну підготовку визначають як систему фахового вдосконалення індивідів, яка забезпечує поглиблення, розширення та оновлення професійних знань, умінь і навичок, здобуття нової кваліфікації, нової спеціальності та професії на основі наявних рівня освітньої та професійної підготовки і практичного досвіду. Метою такої системи є створення умов безперервності, єдності й наступності освіти громадян, здобуття ними більш високої кваліфікації або здобуття нового фаху, що, у свою чергу, забезпечує потреби суспільства та держави у висококваліфікованих, конкурентноспроможних фахівцях, зокрема з психології.

Невпинний розвиток та оновлення наукових і практичних знань з психології, науково-технічний прогрес, що виступає значним чинником розвитку всіх сфер життєдіяльності людини, детермінують потребу постійно оволодівати потрібними знаннями, що в цілому визначає необхідність післядипломної психологічної освіти, постійний попит на неї. Досвід багатьох країн показує, що розв'язання цього завдання може полягати у